

Una història de la literatura infantil i juvenil valenciana

Francesc Gisbert

bromera didàctiques

NECESSITAT D'UNA HISTÒRIA DE LA LITERATURA INFANTIL I JUVENIL VALENCIANA

Els especialistes coincideixen a situar el començament formal de la literatura infantil i juvenil¹ en els segles XVIII i XIX. Cert és que amb un caràcter i unes motivacions ben diferents de les contemporànies. Posats a remuntar en el temps, s'hi poden trobar tota classe de precedents il·lustres. Des de literatura oral a escrits didàctics, passant per faules i exemples. No obstant això, és a partir del segle XVIII i, sobretot, del XIX, quan comencen a publicar-se una sèrie de textos, majoritàriament contes i novel·les, adreçats als més joves.

No debades, condició *sine qua non* perquè es genere una literatura infantil i juvenil és l'existència de dues edats de l'ésser humà: la infantesa i l'adolescència. Infantesa i adolescència s'han considerat, històricament, un entretemps cap a la maduresa, sovint accelerada, sense demores. En les classes altes sempre ha existit un període formatiu, per a educar els plançons, però per a la immensa majoria dels éssers humans, ni això. El moment en què l'individu era capaç de treballar i ajudar a parir casa marcava el final de la infantesa i la incorporació immediata al món dels adults.

És conseqüència dels canvis generats per les societats industrials quan, primer en les classes benestants i, modernament, en la resta de sectors socials, és possible parlar d'una edat en què els humans tenen dret, temps i possibilitats reals de sentir-se i comportar-se com a infants i joves. Durant el segle XIX, bona part de les obres que hui en dia es consideren clàssics del gènere foren publicades per a un destinatari molt més ampli. Les novel·les d'intriga, d'aventures, de misteri, de ciència-ficció, etc., van més enllà d'una edat determinada.

La nostra LIJ disposa d'estudis que ofereixen una visió cronològica i de conjunt.² En el cas del País Valencià, cal destacar les investigacions

1. A partir d'ara, LIJ.

2. Els més complets són *Història de la literatura infantil i juvenil catalana* (1998), de Caterina Valriu, i el capítol «La literatura infantil i juvenil», de Teresa Rovira (1988), dins de la *Història de la Literatura Catalana*. També cal assenyalar l'aportació de Gemma Lluch i Caterina Valriu (2013), *La literatura per a infants i joves en català*.

d'Empar de Lanuza (1982)³ i de Josep Antoni Fluixà (2011).⁴ Dos treballs solitaris i distants en el temps, excepció d'una regla: l'escàs interès que desperta la història de la LIJ entre la crítica especialitzada. Sobta la contradicció que el nostre període més fecund, del 1975 ençà, siga tan poc estudiat. Evidentment, cal una perspectiva temporal per a valorar i jutjar les obres i els autors. Esdevé, però, una necessitat peremptòria oferir visions de conjunt dels últims quaranta anys, més enllà de ressenyes puntuals de novetats. Els mediadors, mestres en actiu o en formació, els responsables de les biblioteques i, fins i tot, les famílies interessades, necessiten una història de la LIJ valenciana. Una història que no es limite a l'acumulació de noms, títols i dates, sinó que siga una eina per a divulgar i entendre millor els autors, les obres i els gèneres que han anat naixent i creixent durant les darreres dècades.

En una societat com l'actual, on costa un no dir trobar ressenyes de llibres en la premsa i on és una missió heroica la presència continuada d'un espai per al llibre valencià en els mitjans de comunicació de masses i als aparadors de les llibreries, cal un exercici de memòria, de reflexió i d'anàlisi. Memòria de tot el que s'ha escrit i reflexió i anàlisi sobre la forma com s'ha escrit i s'ha llegit.

El present estudi se centra en un període concret: des de l'any 1975 fins a l'actualitat. A fi d'oferir la tan necessària visió de conjunt, s'ha seguit la seqüenciació següent: de primer, el context, l'evolució del panorama editorial i sociolingüístic des de la transició. De segon, toca va parlar de la importància dels moviments de renovació pedagògica, en especial, allò que afecta la introducció de la llengua en l'ensenyament, autèntic motor de la producció de la LIJ; en tercer lloc, es fa un repàs de literatura comparada, tant a escala internacional, com peninsular. Per acabar, ve l'estudi de les tendències i dels autors. Atés que el període temporal és relativament curt (quaranta anys) i afecta una època específica (la democràcia), l'anàlisi per gèneres permet classificar les obres i situar-les. Encara que la investigació fa referència a la LIJ valenciana, és inexcusable aportar notes i dades relatives a la resta del domini lingüístic, per a ubicar-la convenientment en el triple horitzó de la literatura catalana, de la resta de les llengües de l'estat i del panorama internacional.

---

3. «Literatura infantil al País Valencià (1930-1982)», revista *L'Espill*, núm. 16, València, 45-56.

4. «La Literatura Infantil i Juvenil al País Valencià», revista *L'Aiguadolç*, núm. 39, Pedreguer, IECMA, 9-33.

Altrament, era necessari delimitar quines obres calia incloure en l'àmbit específic de l'estudi: obres publicades en editorials valencianes, amb independència de l'origen geogràfic de l'autor; i obres publicades en editorials no valencianes per autors valencians.

Al capdavant, l'objectiu és doble. D'una banda, oferir una visió general. I de l'altra, aprofundir en l'obra d'uns quants autors, considerats de referència. És el que s'ha intentat en l'últim apartat. Parlar d'autors de referència sempre és arriscat i delicat. Els gustos varien d'unes persones a unes altres, com també la influència i la repercussió de determinades obres i autors al llarg del temps.

Per a ser tan més imparcials com siga possible i defugir judicis de valor subjectius, la selecció final dels deu autors estudiats amb més deteniment és el resultat d'una senzilla enquesta, encaminada a obtindre la llista dels autors més *significatius* o *populars* de la LIJ valenciana. L'enquesta va consistir en un parell de preguntes, clares i directes: esmenta deu autors valencians de LIJ i deu obres de LIJ valenciana. L'enquesta es va enviar a mig centenar de persones, especialistes en la matèria: mestres i professors de llengua, d'una banda, i editors, escriptors i crítics, de l'altra. El resultat és una llista que permet destriar una mena de canó orientatiu sobre autors i obres en la LIJ valenciana dels últims quaranta anys i que són estudiats amb més deteniment als capítols finals: Pasqual Alapont, Maria Jesús Bolta, Carles Cano, Pepa Guardiola, Empar de Lanuza, Enric Lluch, Carme Miquel, Vicent Pascual, Joan Pla i Mercé Viana.

En els capítols dedicats als diferents gèneres de la LIJ, les obres s'agrupen per criteris temàtics, més que no cronològics. A tall d'exemple, en l'apartat de novel·la històrica, s'estudien les obres per l'eix temàtic (novel·la morisca, edat mitjana, món antic, guerra civil, etc.). També s'ha pres la decisió de prescindir de la referència sistemàtica a l'any de publicació, tret que siga una obra significativa, per a evitar caure en una acumulació de dades excessiva. Per contra, s'hi han inclòs graelles informatives, dedicades a cada gènere, al final de cada capítol, amb l'autor, el títol de l'obra, l'editorial, l'any d'edició i una breu descripció del contingut.

No es tracta d'elaborar una llista interminable de noms i dades, sinó d'agrupar i seleccionar, valorar i divulgar. Amb tot, convé recordar que l'objectiu d'aquest treball no és repartir excomunionis i indulgències, sinó oferir la informació necessària per a ordenar una producció ingent, sovint dispersa entre els catàlegs de múltiples editorials.

Deia Joan Triadú, allà pels anys seixanta, que la salut d'una societat va unida a la salut de la seua llengua. I demanava, amb urgència, literatures per a tots els públics, també per als més joves. Sense una literatura infantil i juvenil versàtil i de qualitat no hi haurà lectors adults. Som davant d'una literatura amb majúscules, exigent i de qualitat, amb llibres bons, dolents i regulars, com la literatura considerada d'adults. No és la germana pobra i atabalada de les lletres que hem de mirar-nos amb displicència. Els infants i els joves que lligen hui històries de fantasia o d'aventures seran els lectors de demà. Heus ací quina gran responsabilitat i quin gran motiu per a ser compresa i respectada. Però per a ser compresa i respectada, primer, ha de ser llegida i divulgada.

2.1. Impuls de la LUEV

Escriure en català, al final dels anys setanta i la primeria dels huitanta, comportava un repte més que notable. D'entrada, calia superar tres entrebancs: primer, com aprendre a escriure; segon, on publicar; i tercer, de quina forma arribar als lectors. Aprendre a escriure no era fàcil. La societat valenciana patia un sistema educatiu exclusivament en castellà, on el català havia estat marginat dels àmbits formals. No sols faltava una tradició, uns models literaris i normatius coneguts. La majoria dels autors afrontaren l'aprenentatge de la normativa de forma autodidacta, pel seu compte, o en cursos de diverses entitats o associacions. En aquest procés incipient d'alfabetització del País Valencià, cal recordar la gran tasca d'Enric Valor.⁵ Obres com *Temes de correcció lingüística* (1983) o *La flexió verbal* (1983) es convertiran en manuals de capçalera, per a resoldre dubtes no solament d'ensenyants i aprenents, sinó de diverses generacions d'escriptors. Heus ací, el mestratge doble de Valor, autor i gramàtic. Aquesta activitat de divulgació lingüística i normativa s'intensificà amb l'entrada en vigor de la LUEV (1983), per la necessitat de trobar materials didàctics i apuntalar les primeres bastides de l'ensenyament de la llengua.

No convé oblidar, tant els que van viure aquella època com els més joves, que abans dels ICE i dels CEFIRE, abans dels llibres de text i dels recursos digitals que ho donen tot pastat i ben cuit, molts ensenyants van ser capaços de formar-se *motu proprio*, gràcies a la il·lusió col·lectiva i a la voluntat de renovació pedagògica. Durant molts anys de resistència, l'autoaprenentatge i l'autoformació van ser els pilars fonamentals que supliren les mancances i l'hostilitat de l'Administració. Fins a la creació d'una xarxa pública de centres de formació del professorat i d'un sistema universitari capaç de formar

---

5. Seguint el consell de Sanchis Guarnier, Enric Valor escriu gramàtiques i materials d'autoaprenentatge, amb títols tan significatius com *Lea valenciano en diez días (Breve método de pronunciación del catalán-valenciano-balear)*, publicat per Fermar, el 1966; Valor se suma també al programa de valencianització, des de la revista *Gorg* (1969-1972). De més incidència en les joves promeses de l'època va ser *Millorem el llenguatge* (1971), reeditat per 3i4 (1979) i el *Curso medio de gramàtica catalana referido especialmente al País Valenciano* (1973).

docents en valencià, tant en filologia com en magisteri. Carme Miquel ho explica amb aquestes paraules: «Som autodidactes, ens formem i aprenem allò que els estudis oficials ens havien negat. Constituïm el primer moviment de renovació pedagògica de la postguerra».⁶

Comptat i debatut, la generació dels pioners, d'Empar de Lanuza, Joan Pla, Vicent Pascual, Carme Miquel, Carles Cano... hagué de fer un esforç previ i suplementari a l'estricta creació literària: alfabetitzar-se, ampliar el vocabulari culte i aprendre a escriure en una llengua bandejada de l'ensenyament i dels àmbits oficials. La Secció Filològica de Lo Rat Penat, dirigida per Carles Salvador, va iniciar els primers cursos de llengua de la postguerra (1949-1975). Precisament, inspirats per la incorporació a l'entitat d'Enric Valor i altres valencianistes que renovaren la saba conservadora de la institució i s'aprofitaren de la infraestructura per a dinamitzar la societat cultural del moment. En aquests cursos (Cortés: 2006, 34), presencials o per correspondència, els alumnes, gent com Francesc Ferrer, Joan Valls o Francesc Almela, tenien l'oportunitat d'aprendre i, a més, convertir-se en *mestres de valencià*⁷ per a organitzar-ne de nous a les seues comarques. De la vintena d'alumnes per curs, els primers anys, es passà a 462 en la campanya 1962-63 o vora un miler en 1973-74. No oblidem que Lo Rat Penat no es convertiria en una entitat secessionista fins ben entrada la transició, quan foren *depurats* els membres progressistes. Aquesta tasca va ser complementària a la duta a terme per altres entitats com ara molts centres excursionistes, que unien l'estima i el descobriment del país a cursos d'alfabetització.

El segon entrebanc, no menor que el primer, era com editar. El País Valencià no ofería cap plataforma literària sòlida. I no la posseïa, per falta de mercat. El Principat mantingué unes quantes editorials de resistència. Sobrevisqueren a la dictadura amb penes i treballs, però donaren símptomes de reviscolament en suavitzar-se la repressió franquista. Hi havia Proa fent la viu-viu, des del 1928; Edicions 62, molt activa; i La Galera, que començava a especialitzar-se en el públic més jove. La societat catalana permetia la seua supervivència i demanava més llibres. Al País Valencià i a les Illes, la veterana Moll (1933) i la jove 3i4 (1968) malvivien com podien, amb un futur incert. Gorg i L'Estel van tindre una vida efímera i atzarosa, lligada a les vicissituds

---

6. Vegeu «L'autora» en www.carmemiquel.com.

7. La titulació no tenia cap validesa acadèmica. Però era un reconeixement als qui superaven el curs i un estímul per a convertir-se en mestres a les seues comarques respectives.

dels impulsors. I la resta d'empreses autòctones semblaven més còmodes editant en castellà.

Què va passar, aleshores, perquè, d'un any per l'altre, el panorama canviara? Per què afloraren tantes editorials noves i s'enfortiren les veteranes? La resposta és senzilla. La introducció de l'ensenyament de la llengua va obrir un nou mercat, el primer mercat en valencià. I amb demanda, es multiplicà l'oferta.

2.2. El context editorial: 1980-1990

2.2.1. Els inicis del món editorial al mercat en català

Al final dels setanta, qui aspirava a publicar amb garanties d'arribar a tot el domini lingüístic havia d'enviar els originals a Catalunya. És el que fan Empar de Lanuza i Carme Miquel. *3i4* es va desentendre, des del principi, de publicar literatura per als més joves. Fins i tot després de la LUEV. Crida l'atenció aquesta decisió ja que, en canvi, *3i4* va ser la més activa a l'hora de publicar materials normatius i acadèmics per a l'ensenyament d'adults.

Abans del 1983, existien diverses editorials valencianes que publicaven majoritàriament en castellà i, ocasionalment, en valencià. Són Aguaclara (1982), a Alacant, molt vinculada al món de l'ensenyament i més avant, a la Universitat d'Alacant; Albatros (1961), a València, especialitzada en assaig; ECIR (1942), a València, especialitzada en llibres per a l'ensenyament; Marfil (1947), a Alcoi, també centrada en l'ensenyament. Un cas a banda era Saó (1976), a València, que editava la revista i llibres religiosos.

La primera infraestructura editorial valenciana de LIJ va lligada a la creació de la Federació d'Entitats Culturals del País Valencià (FECPV).⁸ La Federació publicà un total de 55 títols,⁹ distribuïts en sis col·leccions:

-
8. La Federació organitzava, des del 1969, un concurs de redacció escolar, el «Jocanot Martorell», d'on van eixir alguns volums col·lectius, il·lustrats per Rafael Armengol: *Gandia vista pels seus xiquets* (1979), amb contes del primer certamen; i *Recollim contes populars* (1980), on Marisa Lacuesta fa una selecció dels contes guanyadors; Maria Conca seleccionà alguns dels treballs presentats entre 1969-1974 i els donà el títol d'*Els xiquets i les xiquetes escriptors* (1975), amb il·lustracions de Maria Matxí.
  9. Segons dades públiques del registre de l'ISBN. En la col·lecció «El Gat en la Lluna», que posteriorment prendria Edicions del Bullent, publica *El fil invisí-*

tres de LIJ, «Joanot», «Els Premis Enric Valor»¹⁰ i «Els Llibres del Gat en la Lluna»; i tres per adults, útils també en l'ensenyament, «Papers Inicials», que superarà la vintena de llibres,¹¹ «Papers Erosius»¹² i un parell de «Premis Xavier Romeu d'Assaig», on destaca el manual *Sociolingüística per a joves* (1987), de Jordi Solé. És curiosa, d'un colp d'ull al catàleg, la voluntat d'assolir una normalitat i bastir ponts, en incorporar primeres espases catalanes (Josep Vallverdú, Enric Larreula i Maria Mercè Company) al costat d'escriptors valencians novells.

Els premis literaris es consoliden i proliferen a mesura que es normalitza la política i es configuren els ajuntaments democràtics. A més del Premi Enric Valor (1980),¹³ promogut per la FECPV, la Diputació de València creà el Premi Tirant lo Blanc (1980).¹⁴

És molt reveladora la valoració que en fan dos investigadors co-etanis, en la primera anàlisi seriosa de la incipient LIJ valenciana. Durant aquests anys:

[...] no hi ha un gènere, amb una mínima tradició que pugua ser anomenat així. El que hi ha és una sèrie de llibres solts que, en general, no s'adscriuen a cap projecte seriós i mantingut de proveir els xiquets del país d'una lectura suficient en català (Lanuza i Pérez Moragón: 1982, 46).

---

ble (1985), d'Empar de Lanuza, i *Gasán i el lleopard* (1984), de Josep Vallverdú. En la col·lecció «Joanot», per a lectors inicials, *La bola* (1985), d'Enric Larreula, *Sóc el so* (1986), de Carles Cano i *Ui, ui, quins ulls* (1983), de Rosa Serrano; en «Premi Enric Valor», *Mitja cua i la sargantana del mar* (1985), d'Antoni Torregrosa, *En l'olivera dels cimats alts* (1984), de Maria Conca, *La reina calba* (1985), de Maria Mercè Company, *Fiuuu!* (1986), de Vicent Pardo i *Contes d'un dia* (1987), de Miquel Mortes i Josep Galán.

10. El Premi Enric Valor de narrativa infantil, va ser concedit el 1981 a Marisa Lacuesta per *Tres i no res en la boca d'un drac* (1982), any en què també quedà finalista Carles Cano amb *Les aventures de Potaconill* (1983).
11. En papers inicials publiquen, entre altres, els poetes Isidre Martínez, Ramon Guillem o Josep Ballester. A més de narradors com ara Josep Franco, Manel Joan Arinyó, Joan Vila i Encarna Sant Celoni.
12. Ferran Torrent i Josep Lluís Seguí publiquen *La gola de llop* (1986); Marc Granell el poemari *Exercici per a una veu* (1984).
13. Després de la FECPV, Edicions del Bullent publica el Premi Enric Valor, des del 1988, amb el patrocini de l'Ajuntament de Picanya. Aquest any, deixà de ser infantil i es convertí en juvenil. El guanyà Josep Gregori, amb *Un segrest per tot el morro*. Des d'aleshores, s'ha convocat ininterrompudament, i és el més veterà dels nostres guardons de LIJ valenciana.
14. El guanyà Josep Palomero amb *El pardalet sabut i el rei descregut*, publicat en format de luxe amb il·lustracions de Manuel Boix. Aquests premis els editava la Diputació, en edicions de gran qualitat.

La LUEV canvià el panorama de soca-rel. Proporcionà l'impuls necessari per a la demanda de textos en valencià adreçats a l'ensenyament. Com estudia detalladament Anna Esteve (2004: 141-154), possibilità l'aparició d'una infraestructura editorial i d'un mercat que permeté publicar amb una regularitat i quantitat sense precedents. La Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV), aprovada el 1983 per les Corts Valencianes, va oficialitzar l'estudi de la llengua. Per primera vegada, es creà una demanda i un mercat estable per a la cultura impresa del País Valencià: l'escola.

Gregal Llibres, també coneguda per Consorci d'Editors Valencians (1983-1989),¹⁵ va tractar de donar resposta empresarial i d'aprofitar aquest mercat incipient, amb una ajuda més que estimable de les institucions autonòmiques del moment i la renúncia *tàcita* de 3i4 a competir en el mercat escolar. Una gestió arriscada va afonar el projecte en pocs anys. De la desfeta, se'n van aprofitar altres editorials. Edicions del Bullent, Camacuc i Afers van nàixer el 1983, però seguiren camins dispars. Bullent es consolidà com una de les editorials més prometedores, gràcies, en part, a la vinculació familiar amb la distribuïdora Sendra-Marco, que permetia unir els beneficis i la infraestructura editorial a la distribució. I també per l'explotació comercial de les *Rondalles valencianes*, que van heretar de la Federació d'Entitats Culturals del País Valencià (al costat d'altres títols del catàleg inicial). No debades, com es veurà més avant, la FECPV va ser l'empresa editorial més important al començament dels huitanta. Camacuc va ser activa al final dels huitanta i el principi dels noranta. Edità la primera revista infantil en valencià, *Camacuc*, que continua ara com ara. Afers s'especialitzà en assaig i recerca.

Les següents empreses a fer acte de presència¹⁶ van ser Bromeira (1986), Denes (1987), Tabarca (1990), Tàndem (1990) i Voramar (1991). Tabarca adquirí gran part del fons de la col·lecció Gregal Llibres per a centrar-se en narrativa juvenil. Tàndem explotà els drets de l'adaptació de les rondalles valorianes publicades abans en Gregal, obra de Rosa Serrano, i enfocà el catàleg cap a l'ensenyament. El catàleg i el buit deixat per Gregal va ser el fonament sobre el qual començaren a editar. Denes és un cas especial. Edità els diccionaris

---

15. Gregal va viure la seua edat d'or del 1984 al 1987.

16. Per a determinar la data d'aparició d'una editorial, ens remetem a la data del primer llibre enregistrat en la base de l'ISBN, no a la data efectiva en què aquest llibre surt al mercat.

i els treballs lexicogràfics de Francesc Ferrer Pastor,¹⁷ amb una oferta decantada cap a l'assaig universitari i la investigació.

Pel que fa al Principat,¹⁸ va viure una eclosió d'editorials, amb la diferència que hi competiran de noves i de veteranes, amb un mercat més sòlid, no tan orientat ni dependent del públic escolar. Durant els anys seixanta, les editorials que paraven atenció a la LIJ no arribaven a la desena: Arimany, Estela (després Laia), La Galera, Taber, PAM, Grup Promotor, Edicions 62 i Joventut, entre altres. Als setanta, s'hi suma La Magrana (1976), amb dues col·leccions emblemàtiques, «L'Esparver» i «El petit Esparver». La dècada dels huitanta s'estrena amb l'espenta de Barcanova (1980), Pòrtic (1982) i Cruïlla (1984), segell català d'SM. Cruïlla, amb tot el potencial econòmic del grup, crea dues col·leccions de gran transcendència, «El Vaixell de Vapor» i «Gran Angular»; també cal esmentar Empúries i Edicions del 1984 (1984), Columna i La Campana (1985). Empúries inicia una altra col·lecció, «El Lector de l'Odissea», un parell d'anys més tard. Naixen edicions Aliorna, Pirenne, Baula (segell en català d'Edelvives), etc.

Analitzarem amb major deteniment l'evolució d'aquesta munió d'empreses en l'apartat dedicat al món editorial a partir dels anys noranta. A mesura que avança la dècada dels huitanta, però, veterans i novells competeixen en un terreny adobat on sembla que tots troben la seua quota de mercat. L'evolució de l'edició literària durant els darrers vint-i-cinc anys gira al voltant de tres eixos bàsics: una professionalització creixent, la concentració empresarial i l'aparició constant de segells petits amb dosis enormes d'ambició.

Hi ha quatre períodes diferenciats en el panorama editorial valencià.¹⁹ Una etapa inicial (1980-1985), amb poca oferta, concentrada en la FECPV, Gregal i les publicacions institucionals; una segona etapa (1986-1990), en què el mercat va diversificant-se, a poc a poc, amb nous segells; la tercera, l'esclat editorial dels noranta i de la pri-

---

17. Francesc Ferrer Pastor és un dels majors lexicògrafs valencians. Li devem el *Diccionari general*, el *Diccionari de la rima* i una admirable gamma de treballs. És fundador de l'editorial Denes.

18. Vegeu l'article de Josep Maria Aloy, (2000) «La literatura infantil i juvenil catalana en el segle XX».

19. L'evolució del món editorial valencià d'aquest període ha estat estudiada per Anna Esteve (2004: 141-154), amb l'article «L'evolució de la literatura catalana al País Valencià a partir de la dècada dels 70 (1970-2000)» i també per Gemma Lluch (2013: 187-197), «La lectura en català al País Valencià».

mera dècada del 2000; i finalment, l'actual, quan la crisi econòmica baixa les vendes de forma brutal a partir del 2010, afavoreix la reutilització del llibre escolar i de les lectures i obliga a un replantejament del model d'edició.²⁰

La graella següent aporta una visió dels llibres editats per les principals editorials valencianes en els dos períodes inicials. La graella fa referència a: el número total de llibres editats (segons catàleg i registre de l'ISBN); les publicacions de LIJ; la narrativa d'adults; la poesia; les publicacions de caràcter didàctic (llibres de text i assajos útils per a l'ensenyament); les traduccions al valencià des d'altres llengües, ja que hi hagué una certa línia d'editar, sobretot, clàssics universals (Conan Doyle, Lovecraft, Asimov, etc.); els llibres d'Enric Valor (una part important del catàleg de la FECPV i Gregal seran les rondalles valorianes).

En el període 1980-1985, la LIJ valenciana publica en dues editorials: la FECPV i Gregal.²¹ S'hi poden inferir algunes conclusions. En primer lloc, la importància del mercat escolar. De segon, la desproporció entre prosa i poesia en la literatura d'adults. Una circumstància habitual en èpoques fundacionals o d'aprenentatge, en què els autors encara no devien sentir-se segurs per a escriure novel·les (els lectors potser tampoc per a llegir-ne), i s'estimen més la poesia com a camp de formació. El predomini de la poesia és una constant en altres contextos de represa, com ara la Renaixença o la postguerra, i en altres països. La construcció d'un model literari i lingüístic acostuma de tindre un pas previ per la poesia i la narrativa oral. És com una tornada als orígens, per adquirir seguretat i llançar-se, després, a la resta de gèneres. Amb tot, com veurem més endavant, al capítol corresponent a la poesia, aquest pas previ no té paral·lel en la literatura infantil i juvenil. La poesia infantil en català es consolida després de la narrativa, ben entrada la dècada dels noranta.

-
20. Un colp d'ull a la base de dades de l'ISBN constata l'alentiment en les reedicions dels títols de més èxit, en cada editorial. Com també, la disminució de novetats en els catàlegs. La crisi afecta de forma més dràstica editorials grans, acostumades a un ritme de publicació i, per tant, d'inversió, elevat. Les editorials menudes semblen més resistents i encara que han reduït les vendes, no han baixat de forma tan notòria el nombre de títols editats anualment.
21. Bromera va començar l'activitat el 1986. Encara que el primer registre a l'ISBN és del final del 1985. Bullent, unida des del començament a la distribuïdora familiar Sendra-Marco, existia des del 1983, però intensificà la vessant editorial a partir del 1986.

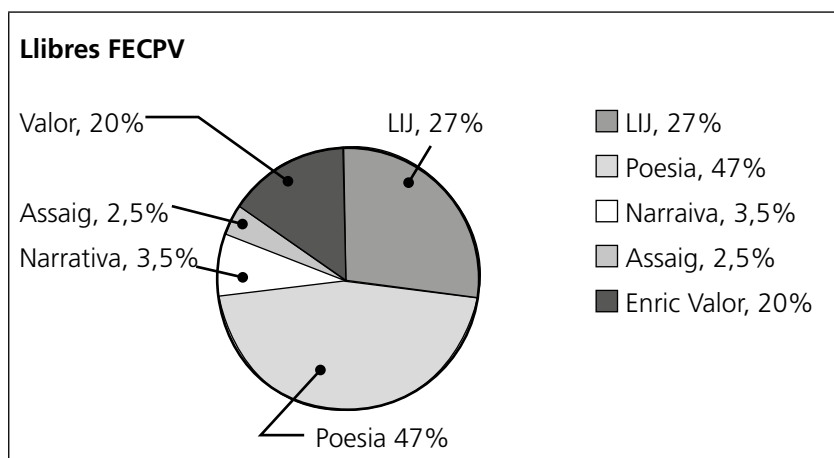
En el segon període, 1986-90, la FECPV va minvant la producció, en favor de l'empresa hegemònica, Gregal Llibres. No cal perdre de vista l'impuls i l'ajuda institucionals que va rebre de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (subvencions, ajudes a la traducció, dotacions de biblioteques, etc.). Els èxits del mercat escolar, en LIJ i llibre de text, esperonen altres iniciatives més arriscades, com ara la creació de col·leccions en castellà. Alhora, s'observa una dependència excessiva de la col·laboració institucional. El mercat valencià era verge, però el castellà tenia més competidors, i les edicions d'assaig, narrativa i llibres de text no rutlaren com esperaven. Els dos primers anys Gregal edità només en valencià. Després, féu una aposta decidida pel castellà i ambdues llengües s'equiparen. D'altra banda, la dependència o ingerència institucional, de vegades provoca un relaxament en l'estratègia empresarial que amb el temps, es paga. Penseu que dècades després, al final de la dècada dels noranta, 3i4 passaria per una situació força delicada precisament quan, amb el canvi de govern a la Generalitat, es tallen de colp i volta determinades ajudes.

Un esforç important i tota una fita va ser la publicació, en tapa dura i a tot color, dels 36 volums de les rondalles valencianes d'Enric Valor. La poesia continua tenint una presència significativa, però en canvi, la narrativa d'adults no es consolida, amb només huit títols, davant dels quaranta que publica 3i4 en el mateix període. Dicotomia que diferenciava una editorial per a l'escola i una altra per als instituts de batxillerat i el públic adult. Bullent i Bromera comencen a donar senyals de vida i a trencar aquesta especialització, amb un catàleg més diversificat.

Com s'observa en les graelles, si analitzen les editorials de referència, el sector editorial valencià passa de publicar 193 llibres, en el període 1980-85, a publicar-ne 421 en el període 1985-90. Xifra que encara és més gran si sumem els títols d'editorials que publiquen alguna obra en valencià de forma esporàdica.

PERÍODE 1980-1985									
Editorial	Total	LIJ	Narrativa adults	Poesia adults	Didàctica i assaig	Trad.	Valor	Total en valencià	Total castellà
FECPV	38	11	2	20	-	-	5	38	-
Gregal	39	15	1	2	21	-	-	39	-
3i4	116	1	21	38	7	2	2	116	-

PERÍODE 1986-1990									
Editorial	Total	LIJ	Narrativa adults	Poesia adults	Didàctica i assaig	Trad.	Valor	Total en valència	Total en castellà
FEPV	13	3	1	4	2	-	3	13	-
Gregal	310	40	7	29	83	19	36	195	115
3i4	160	10	40	44	7	-	-	160	-
Bullent	21	12	5	-	2	2	-	21	-
Bromera	32	4	4	11	6	7	-	32	-
Total									

Categoria	%	Llibres FEPV
Total	100	51
LIJ	27	14
Poesia	47	24
Narrativa	3,5	4
Valor	20	8
Assaig	2,5	2

Àlex Broch comenta, quan analitza els canvis en el panorama editorial del llibre en català, que amb la democràcia es va passar d'una política editorial «d'unitat» a una de «confrontació». En altres

paraules, durant els anys de resistència, «la societat catalana demanava, exigia i sobrevalorava la funció cultural per damunt del possible guany econòmic» (Broch: 1991, 210). La imatge de «l'editor cultural», que lluitava contra corrent «per salvar la llengua i els mots», sense preocupar-se dels guanys i, sovint, tampoc de les pèrdues, dominava sobre el caràcter «empresarial» de qualsevol país normal. El pas d'una edició de resistència a una edició empresarial implica un major grau de professionalització de totes les baules de la cadena, escriptors, editors, distribuïdors. Les editorials no solament han d'editar bons llibres, sinó vendre'ls: i això suposa aplicar noves estratègies per a crear un espai de mercat i un públic lector que no totes aconseguen.

Àlex Broch parla en la seua anàlisi d'una lluita entre les editorials joves i les històriques. Això, pel que fa al Principat. Al País Valencià i a les Illes, les úniques editorials històriques eren 3i4 i Moll. Amb tot, com veurem al punt següent, sí que podem parlar d'una lluita similar entre editorials pioneres (les que apareixen al final dels huitanta o el principi dels noranta: Bullent, Bromera, Tabarca, Tàndem) i les editorials joves, que naixen al final dels noranta i en una segona onada, a les primeries del 2000. Broch estableix una diferenciació entre la política de les editorials històriques i les joves basada en un major conservadorisme:

Mentre les editorials «històriques» publiquen bàsicament els autors sobre els quals han construït el seu catàleg «històric», les noves i joves editorials, davant la necessitat de tenir i trobar els seus propis autors, potencien, busquen –i troben– nous noms que, a més, i per la seua joventut, poden ser presentats al públic català com els representants de la «nova modernitat», la «nova literatura» [...] va acompanyada per la presentació al lector català de les «modes» exteriors, és a dir, de la literatura «estrangera» moderna (Broch: 1991, 217).

És aplicable aquesta situació al panorama editorial valencià general? I fins a quin punt generalitzable al món de la LIJ? Anem a pams. En primer lloc, una diferència consubstancial de les editorials catalanes respecte a les valencianes és la seua aposta per autors. Igual que es fa en altres mercats, cada editorial selecciona l'autor o el grup d'autors que vol potenciar, en negocia les condicions, i s'assegura la fidelitat amb alguna classe de contraprestació. Aquests pactes, absolutament habituals i lícits en qualsevol literatura normalitzada, no figuren entre les pràctiques de les editorials valencianes. Ací, no és l'editorial qui

busca autors, sinó els autors qui busquen editorial. I això, canvia molt els termes de la negociació. Per exemple: Francesc Vallverdú va triomfar amb les aventures de Rovelló per l'aposta que en féu La Galera; Emili Teixidor va publicar gran part de la seua obra en Cruïlla i en el grup SM; Gemma Lienas es mou al voltant del grup Planeta (Columna, Estrella Polar, Empúries), etc. Quan una editorial pren la decisió d'apostar per un autor, de promocionar-lo, d'ajudar a donar-li un nom, no ho fa guiada per l'altruisme, sinó per una inversió de futur que espera rendibilitzar a mitjà termini. És lògic que intente conservar-lo i beneficiós per ambdues parts, ja que permet l'estabilitat i la professionalitat de l'escriptor. Si en canvi, les editorials es limiten a vendre els llibres com a productes individuals, de temporada, l'autor ha de treballar de *freelance* enmig d'una inestabilitat que no ajuda a la seua professionalització. Fixeu-vos que, quan una editorial internacional aposta per un producte, l'aposta és doble: fa popular el llibre i l'autor, una marca amb dues cares. És el cas d'èxits com la saga *Harry Potter*, *Crepuscle* o *Els jocs de la fam*. Açò últim no és gens habitual al mercat valencià.

2.2.2. *El paper de les institucions*

Amb la LUEV de l'any 1983, hi ha un punt d'inflexió. En un primer moment, la iniciativa institucional suplí les mancances del sector privat i apostà per la publicació de llibres destinats a fornir les biblioteques valencianes. La Conselleria i la Diputació de València demostren una sensibilitat pregona per l'edició de llibres en valencià. En referència als huitanta, Vicent Ortuño (1988: 124) és contundent:

Es pot afirmar, sense perill a equivocar-nos, que avui la primera editorial del País és la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, si bé la seua tasca editora no es limita a llibres de literatura, sinó que abraça tots els temes relacionats amb l'ensenyament en general i l'ensenyament de la llengua en particular: obres didàctiques, metodològiques, vocabularis, programacions, etc. En les publicacions literàries utilitza majoritàriament el català. Sembla lícit afirmar que el nombre de títols editats i de lectors s'ha incrementat arreu de l'Estat espanyol com a conseqüència del pas d'una dictadura a un sistema democràtic. És evident que la realitat política d'aquests anys facilita i potencia la lectura.